

DE STIPPELVAREN NA RUIM 100 JAAR WEER AANWEZIG OP TERSCHELLING

Piet Bremer

Na ruim 100 jaar is de Stippelvaren teruggevonden op Terschelling. De soort weet zich te handhaven op de vindplaats, die momenteel de enige in Fryslân lijkt.

DE PLANT

De Stippelvaren *Oreopteris limbosperma* behoort tot één van de minder bekende varens die in ons land groeien. De varen heeft het uiterlijk van een Mannetjesvaren *Dryopteris -filix-mas* en wordt daarmee gemakkelijk verwisseld. Het verschil van afstand is de lichtere bladkleur. Eigenlijk is de Stippelvaren uiterlijk gezien een Mannetjesvaren maar met de lichtgroene kleur van een Wijfjesvaren *Athyrium filix-femina*. Bij nadere beschouwing is de herkenning eigenlijk heel makkelijk. De Stippelvaren is de enige varen in ons land die de sporenhoopjes gegroepeerd heeft aan de rand van de bladslippen. Bij de andere soorten zijn het ronde of langwerpige sporenhoopjes die niet aan de bladrand geconcentreerd zijn.

VOORKOMEN

De Stippelvaren is een zeldzame soort. Plate (1985) noemt de soort zeer zeldzaam en vermeldt een sterke achteruitgang, onder andere in Zuid-Limburg. Recent is de soort op diverse nieuwe locaties gevonden. Het meest opvallend is wel de toename van vindplaatsen in Overijssel met meer dan 20 nieuwe locaties sinds 1985. In Fryslân was en is de soort uitgesproken zeer zeldzaam.

De oudste vindplaats betreft Terschelling, waar nabij Midsland in 1886 een vondst werd gedaan aan een slootkant tijdens een excursie van de Botanische Vereniging. Een tweede vondst volgde in 1927 bij Beetsterzwaag (leg. Swart). Na de Tweede Wereldoorlog werd de soort in 1953 gevonden in het Aekingerzand bij Appelscha. Recentere vondsten betreffen Bakkeveen (1981, opgave Y. van Wieren) en Olderberkoop (1981, opgave J. Smitenberg). Deze laatste vindplaats betreft een groeiplaats langs een greppel, aan de rand van een vak Dou-



Stippelvaren

foto Piet Bremer

glasspar. Hier komt de soort nu niet meer voor (mondelinge mededeling J.

Koopman). Direct buiten Fryslân komen groeiplaatsen voor aan de rand

opnamenummer:	9013	9813
locatie:	West-Terschelling	
coördinaten:	143,10/599,05	
oppervlak:	10 x 1 m	5 x 1 m
datum:	21.7.90 25.7.1998	
bedekking boomlaag:	40 %	50 %
bedekking struiklaag:	-	40 %
bedekking kruidlaag:	100 %	80 %
bedekking moslaag:	10 %	10 %
toegepaste schaal:	decimale schaal	

boomlaag

Zwarte els (<i>Alnus glutinosa</i>)	-	3
Zomereik (<i>Quercus robur</i>)	4	2

struiklaag

Amerikaanse vogelkers (<i>Prunus serotina</i>)	p1	4
--	----	---

kruidlaag

Stippelvaren (<i>Oreopteris limbosperma</i>)	p1	p2
Brede stekelvaren (<i>Dryopteris dilatata</i>)	3	4
Braam (<i>Rubus fruticosus</i> s.l.)	3	2
Waternavel (<i>Hydrocotyle vulgaris</i>)	1	a1
Lijsterbes (<i>Sorbus aucuparia</i>)	r1	r1
Moerasrolklaver (<i>Lotus uliginosus</i>)	r1	-
Hazegegge (<i>Carex ovalis</i>)	r1	-
Kale jonker (<i>Cirsium palustre</i>)	r1	-
Vogelmuur (<i>Stellaria media</i>)	r1	-
Gewone hoornbloem (<i>Cerastium fontanum</i>)	r1	-
Gestreepte witbol (<i>Holcus lanatus</i>)	p1	-
Gewoon struisgras (<i>Agrostis capillaris</i>)	2	-
Pitrus (<i>Juncus effusus</i>)	-	r1
Krentenboompje (<i>Amelanchier lamarckii</i>)	-	r1
Fioringras (<i>Agrostis stolonifera</i>)	-	p1

moslaag

Fijn laddermos (<i>Eurhynchium praelongum</i>)	1	1
--	---	---

Tabel 1. Vegetatieopnamen met Stippelvaren op Terschelling

van het Fochteloërveen (Bankenbosch, 1981), Havelterberg (1975) en het landgoed de Eese (eerste vondst in 1967 en recent diverse nieuwe groeiplaatsen).

TERSCHELLING

In 1990 werd in het bos bij West-Terschelling een plek met Stippelvarens ontdekt. Hier groeiden vier planten langs een bospad, in een wat natter deel van het bos. De vegetatie had in 1990 nog een duidelijke inslag van hooilandsoorten (tabel 1). Het aangrenzende bos vertoont verwantschap met het Eiken-elzenbos met onder andere Zwarte els *Alnus glutinosa* en Brede stekelvaren *Dryopteris dilatata*. De vegetatie langs het bospad sluit daar enigszins bij aan. Bij vergelijking van beide opnamen lijkt het erop dat vooral de hooilandsoorten verdwenen zijn (tabel 1). Dit kan een effect zijn van de grootte van de opnamen, maar

wijst er waarschijnlijk ook op dat de plek iets donkerder is geworden.

In 1998 was de Stippelvaren nog present met drie planten, twee volwassen exemplaren en een jonger exemplaar. De bodem bleek op de plek uit humeus zand te bestaan, afgedekt met een 6 cm dikke 'ecto-organische' laag¹. De zuurgraad (pH-H₂O) van de humuslaag was 3.5, die van de ecto-organische laag 3.7.

VERGELIJKING MET ANDERE GROEIPLAATSEN

Voor een vergelijking met andere groeiplaatsen wordt hier uitgegaan van de situatie in Overijssel. In deze

¹ De ecto-organische laag is de laag met niet of deels verteerd strooisel, waarin plantenresten nog min of meer herkenbaar zijn. De humuslaag daaronder bestaat uit geheel verteerd plantenmateriaal dat deels in de bodem is opgenomen.

provincie is de soort spectaculair vooruit gegaan, namelijk met meer dan 20 vindplaatsen in 13 jaar. Veel van deze vindplaatsen zijn ontdekt tijdens het flora/vegetatie-onderzoek van de provincie Overijssel.

Op Overijsselse locaties varieerde het aantal van 1 tot 61 planten; 77 procent betreft minder dan vijf exemplaren per groeiplaats. De grootste groeiplaats ligt op het landgoed Twickel (61 planten), waar de soort samengroeit met de Smalle beukvaren *Phegopteris connectilis* en Dubbelloof *Blechnum spicant* (van Veen & Hazelhorst 1996). Juist in het buitenland kan de Stippelvaren massaal (vele honderden) bij elkaar groeien. De Overijsselse locaties hebben betrekking op greppelkanten (4), bermgreppelkanten (12), waterschapsleidingen (3), extensief gebruikte boswegen (2) en een ven-oever. De groeiplaats in een smalle berm langs het bospad op Terschelling wijkt hier enigszins van af. 95 % procent van de Overijsselse groeiplaatsen zijn gelegen in bos of bosranden. De situatie op Terschelling stemt daarmee overeen.

Dubbelloof en Stippelvaren komen regelmatig naast elkaar voor. In Overijssel geldt dit voor 28 % van de recente groeiplaatsen. Beide wijzen op een sterk zure ondergrond. Dubbelloof is van diverse waddeneilanden bekend (onder andere Texel, Terschelling). Op Texel groeit zij sporadisch in het Kruiwilg-Duindoornstruweel. Op Terschelling groeit Dubbelloof zowel in bos (greppels) als in open terrein (onder meer: greppel in duinheide), op Texel onder andere in open wilgenbroekstruweel (Westhoff & van Oosten 1991, Westhoff & Reinink 1967). Hoewel Plate (1985) stelt dat in 1886 de Stippelvaren met Dubbelloof samengroeide, blijkt dit echter niet uit literatuur waarnaar zij verwijst (Westhoff & Reinink, 1967).

SLOTOPMERKINGEN

De Stippelvaren van Terschelling kan afkomstig zijn van een van de andere binnenlandse populaties. De kortste afstand is ca. 80 km (Noord-Drenthe, landgoed de Eese). Aanvoer vanuit het buitenland is echter niet uitgesloten. Rodwell (1992) beschrijft voor Schotland een apart vegetatietype, de Stippelvaren-Dubbelloof gemeenschap, met dichte vegetaties van Stippelvaren. Gezien de grote

omvang van deze populaties (miljoenen planten?) is het denkbaar dat aanvoer is opgetreden met noordwestenwinden. Ook voor andere varensorten is vestiging vanuit het buitenland verondersteld, dan wel de enige mogelijkheid, omdat de soort daarvoor in Nederland ontbrak zowel in het wild als als tuinplant (bijv. Groensteelvaren *Asplenium viride*, Lansvaren *Polystichum lonchitis*; Bremer 1980).

Na ruim 100 jaar is de Stippelvaren teruggevonden op Terschelling. Deze vindplaats weet zich te handhaven en lijkt momenteel de enige in Fryslân. Het is echter goed mogelijk dat de Stippelvaren op meer plekken voorkomt op de eilanden. Gezien de oppervlakte bos, maar ook de ontwatering met diepe greppels en de ontkalkte, humeuze, zure zandbodems, zijn

nieuwe plekken niet uitgesloten. Ook eerder genoemde groeiplaatsen van Dubbeloof wijzen hierop. Maar zoals aan het begin van het verhaal al werd opgemerkt; de soort werd en wordt makkelijk over het hoofd gezien.

Ook elders in Fryslân is de plant op meer plekken te verwachten. Buiten de Friese wouden is het bijvoorbeeld goed mogelijk dat de soort nog eens in Gaasterland opduikt.

LITERATUUR

- Bremer P. 1980. Varens in het Kuinderbos. Doctoraalverslag Rijksuniversiteit Groningen.
- Plate C.L. 1985. Stippelvaren. in: J.Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Plate. Atlas van de Nederlandse flora. 2. Zeldzame en vrij zeldzame planten. Utrecht.
- Rodwell J.S. 1992. British Plant Communities. 3. Grasslands and montane communities.
- Veen K. van & H. Hazelhorst. 1996. Het ecologisch onderzoek op het landgoed Twickel. Provincie Overijssel, Stichting Twickel.
- Westhoff V. & K. Reinink. 1967. *Osmunda regalis* L. op Terschelling, oecologisch en vegetatiekundig gezien. Gorteria 3: 204 - 209.
- Westhoff, V., & M.F. van Oosten. 1991. De plantengroei van de waddeneilanden. KNNV.

P. Bremer, Roelingsbeek 1, 8033 BM Zwolle